

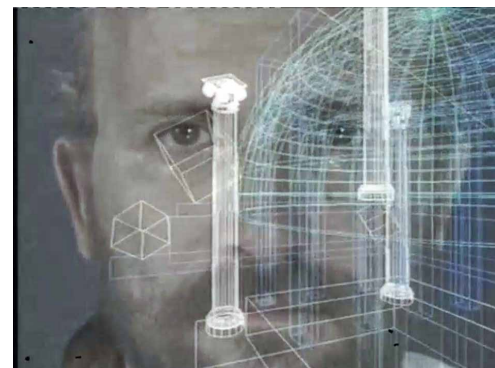
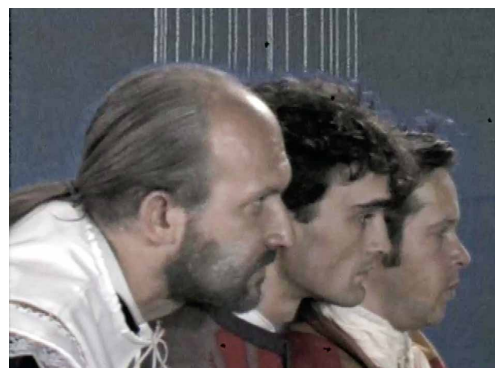

Révész László László
Nem titok, 1990

a galaktikus idő, a csillagászati perspektíva kérdése”. A kétszeres megjelenést a háromszögbe rendezett szereplők körül forgó kamera és a forgó asztal képe választja el, egyben ezek a jelenségek kötik a *Prágai diákok* az *Ismeretlen remekmű*, a *SAN*, a *Nem titok* és a *Bepörgés* forgásaihoz. A film második felében kameraeffektusok is megjelennek és egy ponton ugyanannak a nőnek az arca háromszorozódik meg, és forog körbe, már nem a térben, hanem a kamera előtti síkon. Zárórakor, az utolsó kocsmában a két pincérnő fényözönnel űzi el a vendéget, az egyik jó éjszakát, a másik jó reggelt kíván. A dialógus továbbra is folytonos, a lányok és a diák arca folyamatosan ki- és beúszik a képből.

Hajnalban a diák beérte a hasonmását, egy tócsában meglátja a tükörképét, ami életre kel, tudatja a felirat. Wegener filmjének Faust-szerű történetében a diák hasonmását egy varázsló hívja elő a tükörből. A hasonmás a diák vetélytársává válik az udvarlásban, majd rajta keresztül saját magát

Révész László László
Ismeretlen remekmű, 1990

2020_3

öli meg egy párbajban, csak így tudva megszabadulni az ördögi szerződéstől. Révész története ezzel lelepleződni látszik, hiszen a hasonmás lehetett, aki mindig egy lépéssel előtte járt, és teremtette meg a helyzeteket, melyekbe a diák beleszóppent. „Tükörkép az aktuális szereplőhöz képest, de aktuális a tükörben, amely a szereplőnek már csak az egyszerű virtualitást hagyja meg, és kitolja őt a képből.”¹⁹

Révész itt újabb szintre is emeli az *azonosság* kérdését. A meglevenedő tükörkép ugyanis maga a művész, aki olyan természetességgel jelenik meg a képben, mintha a kamera észre se venné, hogy nem az öltönyös és szoborszerűen rezzenéstelen arcú, magas és elegáns JÓSVAI PÉTER, hanem Révész László Lászlót látja, amint fáradtan dörzsöli szemeit a hosszú éjszakázás után. Ki tehát a doppelgänger? A költői ént játszó színész már csak szerep. Ő az ábrázolás, aki a valósággal csak nagyon távoli hasonlóságot mutat. Más szavakkal tehát, Révész a pocsolóyából meglevenedő hasonmás, egy kitalált figura találta ki őt: fikció a fikcióban, aki nem más, mint a valóságos létező.

¹⁹ Deleuze ezt a gondolatot JOSEPH LOSEY *A Szolga* (1963) című filmje kapcsán fogalmazza meg, de szó szerint illik erre a szituációra is. Annál inkább, mert a kamera lassú svenkeléssel keresi meg a térben hol a színészt, hol Révészt, akik mintha ténylegesen „kitolnák” egymást a képből. GILLES DELEUZE: *Az idő-kép* Film 2. Ford. KOVÁCS ANDRÁS BÁLINT, Budapest, Palatinus, 2008, 86.

KOZÁK CSABA

Boltozat

Képpraxisok 2. Alexander Gyenes: *Boltozat*

Műcsarnok#Box, Budapest

2019. december 14 – 2020. február 9.*

Úgy kétszáz méternyi távolságból, a Szépművészeti Múzeum lépcsőin állva, hibátlanul el tudom olvasni a Műcsarnok portikusának korinthoszi oszlopai közé lógatott molinókat, melyeken az intézményben kiállított művészek nevei futnak. Ugyanakkor a Dózsa György úti oldalbejárat feletti reklámfelületen alig látható a művész - ALEXANDER GYENES - függőlegesen pozícionált neve. Ez baj. Viszont érdemes a csigalépcsőn letekergetni az alagsorba, mert ez a három szobányi tárlat nem másodosztályú. A kiállítótér előtt az *Uraniborg titka*, 2019 kétnyelvű videóból és a falra kasírozott életrajzból megtudhatjuk, hogy a biokémikusként dolgozó képzőművész a született-tanult-kiállított-lakott útvonalát Leningrád, Budapest, Heidelberg és San Francisco városain keresztül tette meg. Egyéni és csoportos bemutatkozásait már az 1980-as évek közepétől jegyzi; míg itthon a Fiatal Képzőművészek Klubja, a NA-NE Galéria, a Képzőművészeti Egyetem és a Műcsarnok termeiben állíthatott ki, a németországi nagyvárosokon túl az Egyesült Államokbeli Don Soker Galéria¹ adott többször is otthont műveinek. Az utóbbi érdekessége, hogy a galériással a jelen folyóirat negyed évszázaddal ezelőtt készített egy interjút², melyben Don Soker már akkor úgy jellemezte Gyenes munkáit, mint aki „képzőművészeti tudománnyal foglalkozik”. A kozmológia, az asztronómia és az asztrofizika bűvöletében élő művész erős felütéssel indítja a tárlatot. A két évvel ezelőtt felfedezett, földimogyoró alakú égitestről megtudjuk, hogy a fotón szereplő távoli, mesterséges objektum neve eredetileg ugyan *Ultima Thule*³ volt, de azt a NASA - negatív kulturális asszociációkra hivatkozva - *Arrokothra*⁴ változtatta. Tudnunk kell, hogy a kifejezést ugyan már a görög és a latin irodalom is használta, de utoljára a náci okkultisták nevezték

¹ <http://www.donsokergallery.com/>

² Kaliforniai galériásdi, Kaliforniai galériásdi. DON SOKERrel beszélget Kozák Csaba, *Balron*, Budapest, 1994/7, 32-34.

³ „A világ vége”, az ókorban ismert legészakibb föld elnevezése.

⁴ A szó a Powhatan indián törzs nyelvén eget jelent.

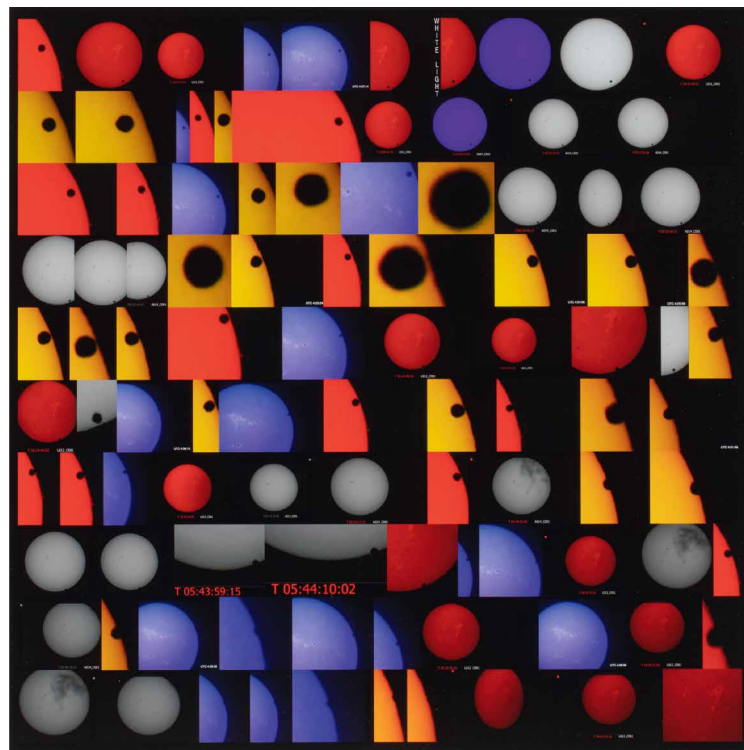
* <http://mucsarnok.hu/kiallitasok/kiallitasok.php?mid=sadyEuHgNoFs8u2VmW1uD6>

így az árja faj feltételezett származási helyét. Az amerikai Nemzeti Repülési és Űrhajózási Hivatal döntésével meglegedve lépek be az első terembe.

Sok a szöveg. Sajnos kötelezően túl sok információs tábla van a falakon, hiszen háttértörténet is jár a nézőnek. Viszont a munkák feszes ütemezése - ami a művészen kívül SZERDAHELYI JÚLIA kurátori munkáját is dicséri -, a két- és háromdimenziós munkák adagolása, a falakon, a posztamenseken és az üvegtárolókban elhelyezett anyag ritmizáló változatossága biztosítja a látogatót arról, hogy látnivaló is akad bőven. A tárlaton bemutatott munkák több csillagászati esemény köré csoportosíthatók, melyeket az univerzum rejtélyeit földolgozó könyvek, dokumentumok, grafikák, kisplasztikák, talált tárgyak, fa objektok, monotípiák, digitális fotóprink és videómunkák segítségével próbálunk megérteni.

FÉNYI GYULA (1845-1927) jezsuita csillagász több évtizeden keresztül rögzítette Nap-megfigyeléseit, melyeket könyvekben dokumentált. Ezekből egy kiselejtett, még felvágatlan példányt talált Gyenes San Francisco egyik antikváriumában, ami annyira beindította fantáziáját, hogy Fényinek az 1908-as Nap-kitöréseket rögzítő, pontos dátumokkal és hellyel megjelölt négyzethálós táblázatába becsempészett LUDWIG RICHTER (1803-1884) német

Alexander Gyenes
Vénusz átvonulás 3., 2012-2018, digitális nyomtatás, 33x33 cm
© Fotó: Sulyok Miklós

festőművészeknek a *Grimm-mesék* illusztrálásához készített fametszeteiből néhány darabot, így például a *Jenő herceg Mohács romjain*, a *Walpurgis-éj* vagy a *Labdázó fiú* metszeteit. Az utóbbi kép szerepel a plakáton is, ám az új kontextusban mi nem egy labdázó, hanem egy Napimádó gyereket látunk, amint az égbolt felé tárja ki karjait. Amit Fényi távcsővel figyelve dokumentált, annak átfogalmazott változatát a nézőnek szinte nagyítóval kell dekódolnia. Azt is fontos kiemelni, hogy Gyenes játszik a mű címének szavaival. Az *Égi test* (2019) munka címe a magyar-angol szavak fordítási nehézségére utaló: az *égi (heavenly) test (body)* kitarja, újraértelmezi az eredeti, *égitest (orb)* szót. A kiállítás címe - *Boltozat* - viszont nagyon könnyen levezethető. Gyenes telkén a pajta/istálló tetejébe az előző, játékos kedvű tulajdonos pisztolygolyókat lőtt. A lyuggatott „boltozat” pontosan úgy néz ki, mint a csillagokkal megszórt éjszakai égbolt. A sarokban egy installáció: a *Vörösetolódás, kékelolódás*⁴, *fehér fény 1-3.* (2012-2017) digitális nyomatokon az látható vörösbekékben-fehérben, amint a Vénusz elvonul

5 *Vörösetolódás*nak hívjuk az elektromágneses hullámok hullámhosszáinak a kibocsátott hullámhosszhoz viszonyított megnövekedését. A jelenségnek a csillagászat és az asztrofizika területén fontos szerepe van, mivel a távoli galaxisok színképe a vörös felé tolódik. Az ellentétes jelenséget, amikor a hullámhossz rövidül, *kékelolódás*nak nevezzük.

Alexander Gyenes
Vénusz átvonulás 5., 2012-2018, digitális nyomtatás, 43x43 cm
© Fotó: Sulyok Miklós

a Nap előtt. Alatta egy posztamensen egy vörös-kék faoszlop és egy - az összes szín keverékét magába foglaló - fehér tárcsa közé két talált tárgyat helyezett a művész. Egy fehér porcelán topánkát és egy pár vörös-kék kézi kötésű gyapjú papucsot. Gondolom, hogy a nagy dolgok az égen történnek, mi meg csak állunk földhözragadtan különböző lábbelikben? Ehhez kapcsolódik a *Vénusz átvonulás 1-5.* (2012-2018) sorozat. A négyféle filterrel fotózott több száz felvételt a művész öt tábláján szöttekint teríti szét, ahol a vörös-kék-fehér-zöld-sárga-narancs színű mértani elemek primér látványa (négyzetek, körök, félkörök, körcikkelyek) a geometrikus absztrakt művészetet vagy éppen a repetitív mintázattal dolgozó Pattern Painting szellemiségét idézi meg, holott „csak” a Vénusz vonul el a Nap előtt.⁶ Gyenes ezt a megfigyelést két egymásra helyezett, a keresztcsontjáról készült röntgenfelvételen keresztül végezte, tapasztalatait pedig precízen rögzítette. A csillagászati tevékenységet (is) gyakorló művész két kozmológus előtt is tiszteleg a *Két csillagász - Galilei és Hawking*, 2015 munkáiban. A tölgfából minimális faragással kialakított plasztikáiban GALILEO GALILEI (1564-1642) testének, azaz a fa törzsének a hátán a fán élősködő szű véletlenül úgy fúrta át magát, rágta meg a törzset, hogy az apró lyukak a Plejádok csillagkép alakzatát adják ki, míg a fiatalon tolószékbe kényszerült STEPHEN HAWKING (1942-2018) esetében pedig az történt, hogy a megroggyant fatestet fém bilincsek tartják össze.

A középső teremben láthatók az *Üstökös* (1993) című alkotás szoláris printjei. Ennek előélete az volt, hogy a Giotto nevű űrszonda 1986-ban elérte a Halley üstökös, ahol felvételeket készített „az űr gonosz ürességében és sötétségében lebegő apró, jelentéktelen fénypontokról.” (A. Gy.)

A bolygók „pontjai” szürke és kék alapon itt is ismétlődő mintázattá állnak össze a nyomatokon, míg a kallitópia eljárásával készült sárgás-narancsvörös színű *Napnyomat 4.*, (1993) monoprint előtt földbe gyökerezik az ember lába. Olyan, mintha MARK ROTHKO egy festményének monokrom táblája előtt állnánk. Itt látható még egy szürke vászonnal borított

6 A Vénusz távcsöves megfigyelésének kezdetét a szakirodalom 1631-re tesz. Ezen kívül még hét alkalommal volt ez lehetséges. 1639., 1761., 1769., 1874., 1882. és legutóbb 2004. után, 2012-ben.

terepasztal, melyre a művész a *Színtengely* (2019) installációjának 12 darabját helyezte. A Makita kézi gyaluval megdolgolt kompozíció tölggyfa „oszlopsora” leginkább valami monolitikus szoborcsoportra emlékeztet. A fehér felszín ecsetstruktúráját az adja, hogy a művész tíz rétegben viszi fel a hullámos törzsre a kréta alapozót. A színes „kolumnák” pedig saját fejlesztésű, hordozó nélküli pigmentfelvitellel készültek.

A terem egyik izgalmas darabja az *Eclipse Cowboy* (2017) digitális fotónyomat, ami úgy készült, hogy a marhapasztorra átvedlett Gyenes - háttal állva a Napfogyatkozásnak - a fák lombjain átszűrődő haldokló fényben fotózta le testének árnyékát. Van itt még „art book” is, talált, applikált, újranyomott és újrakötött könyv, xerográfia, amiből csak 5 darab számozott példány készült.

A legbelső, elsötétített térben egy világító idézet fogadja a látogatót. „Vágyaink vetülete a világűr / Hullámaiban sodródik bolond hajónk.” (A. Gy.) Az entré-ban egy kilenc réztáblából álló, színekben gazdag műegyüttes fogadja a nézőt, melyek ábrái alatt Gyenes kalapáccsal egyenként ütötte be az általa írott abszurd novellák betűit. A maratott, vésett, patinázott rézlemezek motívumai után galaktikus világokba utazhatunk a kicsi teremben megtekinthető két videón, és a földre vetített harmadik munkán.

A *Vénusz erőd* (2019) egy rövid filmszvé, ami Cook kapitány Tahiti szigetén végzett Vénusz megfigyeléseire utalva megidézi T. O. BERGMAN csillagászt és kémikust, de az időben visszautazva eljutunk a görög mondavilágig, Erosz és Thanatosz történetéig, miközben a szereplők felett Johannes Kepler szelleme lebeg. A *Vörösetolódás, kékelolódás* (1998) videó öt tucatnyi XIX. századi rajz szekvenciája, ami négy üstökös esetében megfigyelt alakotani változásokat mutat be. A *Tesla csillagkép* (2019) művészi hitvallásnak is tekinthető. A művész deklarálja, hogy „ugyanazt az eget nézzük, de más és más formákat öltenek számunkra. Ez evidens, mégis szépen demonstrálja a kulturális beágyazódást.” Ebből a többféle háttérből repít ki minket a film záró epizódja, amikor az amerikai milliárdos Elon Musk saját gépkocsiját, egy Tesla Roadstert lövetett ki a világűrbe, ami a mai napig űrszemétként rója magányos útját a végtelenben. Ezt a koncepciót össze fogott, tömény, a természettudományok és a képzőművészet

7 Alexander Gyenes: i. m., 2019, [7.]

Alexander Gyenes
A Vénusz átvonulásának vizsgálata, 2018 digitális nyomtatás, 40x32 cm
© Fotó: Sulyok Miklós

ötvetéből összeállított kozmikus anyagot Alexander Gyenes úgy kovácsolta össze, hogy aprólékosan végigjárta az anyaggyűjtés, elemzés, válogatás, kollázsolás, szintézis állomásait. Ez a kiállítás látványos és okos. Egy nagyobb teret/termet érdemelt volna. Mondjuk ugyanitt, de nem a *pincebén*. A *Múcsarnok* tizenkét termék valamelyikében, egy szinttel feljebb. A *Boltozat* jobban szólalt volna meg a *födém* alatt.

Alexander Gyenes
Két csillagász - Galilei és Hawking, 2015, tölggyfa, fém, 48 x 32 x 16 cm; 56 x 20 x 44 cm
© Fotó: Sulyok Miklós